

**rijksuniversiteit
groningen**

**faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen**

**De voorspellende waarde van het definitieve schooladvies en de Centrale eindtoets in het
speciaal basisonderwijs**

Sahar Bahrami, s1948601

Masteropleiding Onderwijswetenschappen, track onderwijsinnovatie

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Thesisbegeleider: prof. dr. M. J. Warrens

Tweede beoordelaar: dr. D. D. N. M. Kostons

8063 woorden

Juni 2022

Abstract

Having a good assessment of students' cognitive abilities is important when it comes to the transition from primary education to secondary education. The Dutch secondary educational system is a highly differentiated system – which exists of up to 5 to 6 tracks and combinations thereof - to which students can be assigned. A fitting teacher track recommendation (TTR) or Central end-of-primary-school Test (CET) recommendation concerning this transition to secondary education, is important since it can affect the students' school careers and their success later on in life.

In regular primary education it was found that a recommendation based on the TTR was a better predictor of track levels than the CET. This study aims to determine whether or not similar results can be found with regard to the prediction of track levels for students in special primary education and their educational attainment in the third year of secondary education. Aside from the predictive value of both the TTR's and the CET, this study also aims to determine whether or not there is a difference between TTR's for regular primary education and special primary education. To test the hypothesis that TTR has a higher predictive value than a CET score, TTR's and CET-scores of three different cohorts between 2015 and 2018 of students within special primary education were compared to each other and with their counterparts in regular primary education.

The results of the study suggest that the TTR is the more reliable predictor when it comes to the lower tracks of secondary primary education, however it seems the CET is a better predictor for the higher track recommendations. Nevertheless, due to the instability of the CET-scores throughout the different cohorts, the conclusions with regard to the CET should be considered with caution. Next to these results it seems that students in special primary education repeatedly get a lower TTR than their peers in regular primary education.

Future studies should consider including the newer and adapted version of the CET, which is adapted to the needs of students in special primary education or including other standardized tests other than the CET. Furthermore, it would be interesting to see if including other variables, such as Socioeconomic Status (SES) would add some perspective to the current findings.

Keywords: special primary education, track recommendations, secondary education, centrale eindtoets, standardized testing.

Inleiding

Al decennialang richten onderwijsprofessionals en beleidsmakers zich op de vraag hoe basisschoolleerlingen het beste beoordeeld kunnen worden, zodat zij het meest passende schooladvies meekrijgen wanneer zij de basisschool afronden. Het centrale discussiepunt lijkt voornamelijk betrekking te hebben op de vraag of een centrale eindtoets, of het advies van een leerkracht- en schoolteam leidt tot het meest passende advies (Warrens et al. 2019; Lek, 2020).

Deze discussie is niet recent ontstaan. Historisch gezien speelde de bredere vraag hoe leerlingen het beste beoordeeld kunnen worden al langer. Tot aan de 19^e eeuw was het gebruikelijk om mondeling te toetsen, waarbij het oordeel van de leraar leidend was. Deze manier van toetsen begon te veranderen aan het begin van de 19^e eeuw in de Verenigde Staten. Het mondeling toetsen maakte plaats voor schriftelijk toetsen, want men dacht hiermee op een objectievere manier leerlingen te kunnen beoordelen (Gallagher, 2003). Deze ontwikkeling zette zich door in de VS, want in de 20ste eeuw werden hier de eerste gestandaardiseerde toetsen ontwikkeld voor het onderwijs. Overheden, scholen en ook leraren gingen veel waarde hechten aan deze gestandaardiseerde toetsen (Gallagher, 2003). Het was prof. Adriaan de Groot die dit principe van gestandaardiseerd toetsen in Nederland introduceerde. Dit heeft in de jaren 60 geleid tot het ontstaan van de centrale eindtoets (CET), wat tot op heden nog steeds de meest gebruikte gestandaardiseerde eindtoets in Nederland is (Lek, 2020). Deze toets was ontwikkeld met als doel leerlingen in het basisonderwijs een objectief en passend advies te geven voor het voortgezet onderwijs (Cito, 2021)

Ondanks de ontwikkeling van de gestandaardiseerde toetsen bleef de discussie rondom het passend adviseren bestaan. Lange tijd bleef de vraag bestaan welke rol de kennis en ervaring van leerkrachten hierin zou moeten spelen. Veel leraren hebben meer informatie over de leerlingen (e.g. thuissituatie), waardoor zij mogelijk meer zouden kunnen zeggen over het potentieel van een leerling (Machts et al. 2016; Lek et al. 2018). De CET toetst de leerlingen voornamelijk op hun kennis van taal en rekenen, met als doel te kunnen bepalen welk vervolgonderwijs bij een leerling past. Een eindtoets toetst dus niet alle vaardigheden die van belang kunnen zijn voor het schoolsucces van een leerling en van invloed kunnen zijn op de prestaties in het vervolgonderwijs. Leraren hebben hier vermoedelijk meer zicht op (Machts et al. 2016; Lek et al. 2018; Inspectie van het Onderwijs, 2014).

Het belang van een passend (school)advies

Op dit moment is het voor een groot deel van de Nederlandse basisscholen gebruikelijk om leerlingen vanaf groep 3 of eerder te volgen door middel van een gestandaardiseerd toets-

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

systeem, zoals die van Cito of een andere aanbieder (Cito, 2017). Hierbij worden de prestaties van leerlingen op verschillende cognitieve ontwikkelingsdomeinen gevolgd en aan de hand van al deze resultaten komt de school in groep 8 met een schooladvies voor het niveau van het vervolgonderwijs (Cito 2021; Rijksoverheid 2021). Het gegeven schooladvies is bedoeld om een richting aan te geven aan de schoolloopbaan van de leerlingen, maar het heeft daarnaast ook invloed op het niveau waarop een leerling start binnen het voortgezet onderwijs (Van Rooijen et al. 2017). Aan het eind van groep 8 van de basisschool wordt de Centrale eindtoets (CET) of een andere eindtoets afgenomen, waarna het eerder gegeven advies nog heroverwogen kan worden (CBS, Hartgers et al. 2021).

Deze manier van werken is relatief nieuw. Tot het schooljaar 2014 – 2015 was de score op de CET namelijk leidend bij het schooladvies, maar in 2014 kwam de Nederlandse overheid tot het besluit om de score op de CET niet langer als uitgangspunt te nemen. In plaats daarvan werd het schooladvies leidend (CBS, Hartgers et al. 2021). Dit lijkt een goede beslissing, omdat het schooladvies de laatste jaren een hogere voorspellende waarde heeft dan het eindtoetsadvies (Dijks et al. 2020). De school neemt de (toets)resultaten die de leerling eerder behaald heeft mee in de beoordeling, maar de Inspectie van het Onderwijs (2014) vermoedt dat hierbij ook wordt gekeken naar andere factoren zoals bijvoorbeeld de achtergrond van de leerling en of de leerling goed meedoet in de les (Inspectie van het Onderwijs, 2014). Nadat het schooladvies is gegeven maken de leerlingen aan het eind van het jaar nog een gestandaardiseerde eindtoets. In het schooladvies worden dus in principe de resultaten van de eindtoets niet meegenomen. Het schooladvies *moet* heroverwogen worden als de scores op de eindtoets hoger uitvallen dan het initiële advies (CBS, Hartgers et al. 2021). Sinds deze wijziging in de adviesprocedure mogen middelbare scholen leerlingen niet langer afwijzen op basis van hun behaalde resultaten op de eindtoets en moeten de leerling op het niveau (of hoger) plaatsen wat de basisschool geadviseerd heeft (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013).

Na groep 8 gaan de leerlingen over naar het voortgezet onderwijs. Het voortgezet onderwijs is in Nederland sterk gedifferentieerd. In dit systeem worden leerlingen, in vergelijking tot andere landen, al vroeg in verschillende niveaus opgedeeld (Onderwijsraad, 2019). De schooladviezen die gegeven kunnen worden bestaan uit het voortgezet speciaal onderwijs (vso), praktijkonderwijs (PrO), het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; basis, kader en theoretische leerweg), hoger algemeen vormend onderwijs (havo) en het voortgezet wetenschappelijk onderwijs (vwo). Soms krijgen leerlingen een dubbel advies zoals havo/vwo. In veel gevallen starten leerlingen in een combinatiebrugklas. Dit houdt in dat zij starten in een klas met twee of meerdere niveaus (CBS, 2021).

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

Het is belangrijk om hierbij op te merken dat, in tegenstelling tot de andere adviescategorieën, het praktijkonderwijs een bijzondere toelatingsprocedure kent. Sinds januari 2016 moeten leerlingen aan een aantal voorwaarden voldoen voordat zij toegelaten worden op het praktijkonderwijs. Hiermee krijgen ze de zogenaamde toelaatbaarheidsverklaring praktijkonderwijs (TLV Pro). Zo moet het IQ van de leerling liggen tussen de 55 en de 80 en moet de leerling op een aantal domeinen een forse leerachterstand (tenminste 3 jaar of meer) hebben (Sectorraad Praktijkonderwijs, 2022). Vastgelegd in de wet voor het voortgezet onderwijs staat dat de school voor praktijkonderwijs, na overleg met het samenwerkingsverband en ouders van de leerling, beslist of de leerling wordt toegelaten tot de praktijkschool (Rijksoverheid, 2022). Daarnaast werkt de praktijkschool met een maatwerkplan voor elke leerling, wat er mogelijk toe leidt dat zij vaak niet boven of onder het gegeven schooladvies uitkomen. Dit maatwerkplan moet er uiteindelijk voor zorgen dat zij zich kunnen redden binnen de arbeidsmarkt en mogelijk een vervolgopleiding zouden kunnen doen op het mbo. Het gros van de leerlingen binnen het praktijkonderwijs stroomt uit naar een mbo-opleiding en niet naar een andere school binnen het voortgezet onderwijs (SLO, 2021).

Het belang van het geven van een adequaat schooladvies is belangrijk, want er is gebleken dat het niveau van instromen op de middelbare school samenhangt met het uiteindelijke uitstroomniveau. Dit uitstroomniveau heeft weer invloed op de maatschappelijke rol die deze leerlingen uiteindelijk zullen innemen (Luyten, 2004; Dronkers et al. 2016; Onderwijsraad, 2019) en welke mogelijkheden zij in de toekomst kunnen krijgen (Driessen et al. 2016). Hoewel voorgaande niet allemaal terug te leiden is tot de opleiding die leerlingen hebben gevolgd, is het schooladvies dusdanig van invloed dat het interessant is om hier goed zicht op te krijgen. De impact van het schooladvies op het uitstroomniveau van de leerling heeft mogelijk ook te maken met de vroege differentiatie op het niveau van aankunnen (Onderwijsraad, 2019).

Doordat de leerlingen al vroeg worden opgedeeld in groepen is het niet meer vanzelfsprekend dat jongeren uit verschillende groepen elkaar tegenkomen binnen het onderwijs en daardoor in aanraking komen met andere zienswijzen. Dit werkt de sociale segmentering van de samenleving in de hand (Onderwijsraad, 2019) en heeft daarmee invloed op welk 'segment' van de samenleving een leerling in terecht komt.

Er is veel onderzoek verricht naar de vraag of het schooladvies of het resultaat op de gestandaardiseerde eindtoets komt tot het best passende advies (Dijks et al, 2020; Lek, 2020; Feron et al. 2015; Van Aarsen et al. 2013; Luyten, 2004). Al met al blijkt dat de leraar de betere voorspeller is van het middelbare schoolniveau (Dijks et al. 2020). Het verschilt per niveau hoe

accuraat het schooladvies is. Wanneer er gekeken werd naar de aparte adviescategorieën hadden zowel de leraar, als de eindtoets de niveaus vmbo-kb en havo het minst goed voorspeld. De niveaus vwo, vmbo-gtl/havo en havo/vwo werden door beide het beste voorspeld (Dijks et al. 2020). Dit betekent dat het niet alleen uitmaakt waar het advies op gebaseerd is, maar ook welk advies er gegeven wordt.

Verschillen tussen leerlingen

Er is een samenhang tussen het schoolsucces van leerlingen en het opleidingsniveau van hun ouders. Kinderen met laagopgeleide ouders presteren minder goed op school (Luyten, 2004). Daarnaast is het zo dat leerlingen met laagopgeleide ouders vaker terecht komen in het vmbo en leerlingen met hoogopgeleide ouders vaker in een havo- of vwo-klas (Luyten, 2004; Warrens et al. 2016). Opvallend is dat kinderen van hoogopgeleide ouders minder vaak afstromen, ten opzichte van leerlingen met laagopgeleide ouders. Hoe hoger de ouders opgeleid zijn, des te succesvoller een leerling lijkt te zijn (Dijks et al. 2020). Dit verschil zou verklaard kunnen worden doordat leerlingen met minder hoogopgeleide ouders thuis waarschijnlijk minder gestimuleerd worden voor school en daardoor de verwachtingen van deze leerling ook lager worden. Daarnaast zou dit verschil ook verklaard kunnen worden door het idee van schaduwonderwijs (Jansen, 2021). Dit is een term die wordt gebruikt voor bijvoorbeeld betaalde varianten van onderwijsondersteuning, zoals bijvoorbeeld bijlessen of trainingen voor toetsen. Er blijkt een positief verband te zijn tussen het opleidingsniveau van ouders van leerlingen en de mate waarin er sprake is van schaduwonderwijs. Des te hoger de ouders zijn opgeleid, des te groter de kans is dat een leerling schaduwonderwijs volgt (Jansen, 2021). De relatie tussen het opleidingsniveau van ouders, schooladviezen en schoolloopbaan blijft echter een complex vraagstuk (De Boer et al., 2010; Timmermans et al., 2015 in Dijks et al., 2020). Al met al kan er geconcludeerd worden dat leerlingen met laagopgeleide ouders een grotere kans hebben om minder goed te presteren en minder goed te worden beoordeeld in het onderwijs (Borghans et al. 2018).

Het speciaal basisonderwijs

Ondanks dat het onderzoek rondom de kwaliteit van schooladvies al jaren speelt, richt het verrichte onderzoek zich voornamelijk op het regulier onderwijs. Andere vormen van onderwijs, zoals het speciaal basisonderwijs (sbo) zijn tot op heden minder onderzocht. De vraag die dit oproept, is of dezelfde resultaten die worden gevonden met betrekking tot het schooladvies in het regulier basisonderwijs, ook gelden in het sbo.

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

Het sbo is bedoeld voor leerlingen die vanwege diverse factoren, zoals relatief lichte leer- en gedragsproblemen of ontwikkelingsproblematiek niet mee kunnen komen in het reguliere basisonderwijs (Van der Veen et al. 2010). Het sbo valt volgens de Wet Primair Onderwijs (WPO) onder het reguliere basisonderwijs (Onderwijsraad, 2010), waardoor de richtlijnen binnen het sbo hetzelfde zijn als die binnen het regulier onderwijs. WPO omschrijft het speciaal basisonderwijs als:

“Een school waar basisonderwijs wordt gegeven aan kinderen voor wie vaststaat dat overwegend een zodanige orthopedagogische en orthodidactische benadering aangewezen is, dat zij althans gedurende enige tijd op een speciale school voor basisonderwijs moeten worden opgevangen”

Op het sbo bieden ze hetzelfde aan als op een reguliere basisschool. Alleen is het zo dat de manier waarop in het sbo wordt gewerkt verschilt ten opzichte van het regulier onderwijs. De klassen zijn kleiner, de omgeving is prikkelarm en de leerlingen krijgen extra ondersteuning bij het behalen van hun taken. Het doel is wel hetzelfde, namelijk uitstromen naar het (regulier) voortgezet onderwijs (PPO Leiden, 2021).

Binnen het sbo zijn er verschillende factoren die invloed zouden kunnen zijn op het schooladvies. Een van die factoren is dat de problematiek van de leerlingen er bij leraren toe kan leiden dat ze minder hoge verwachtingen hebben van hun leerlingen (Silva et al. 2004). Dit is mogelijk een verklaring voor het feit dat leerlingen met vergelijkbare leer- en gedragsproblematiek betere resultaten haalden wanneer zij onderwijs volgden binnen het regulier basisonderwijs, dan leerlingen binnen het sbo (Smeets, 2007). Daarbij komt dat leerlingen in het sbo relatief vaker afkomstig zijn uit de lagere sociaaleconomische milieus (Smeets et al. 2008), waarvan al bekend is dat dit invloed zou kunnen hebben op de prestaties van leerlingen, kan leiden tot minder goede beoordelingen en kan leiden tot een lager schooladvies (Borghans, et al. 2018; Dijks et al. 2020).

Sinds schooljaar 2014 – 2015 houdt de Dienst Uitvoerend Onderwijs (DUO) ook het gegeven schooladvies (en de bijstelling daarvan) van het speciaal basisonderwijs bij (CBS, 2021). Binnen het sbo is het maken van een gestandaardiseerde eindtoets betrekkelijk nieuw. Voor de wetwijziging in het schooljaar 2014 - 2015 was het in het sbo niet gebruikelijk om gestandaardiseerde toetsen af te nemen. Er werd initieel veel meer gekeken naar de individuele leerling en meer maatwerk geboden. De gestandaardiseerde eindtoets zou onvoldoende

aansluiten bij de leerlingen in het speciaal basisonderwijs (Visser, 2008; Roeleveld et al. 2009). Echter, in het kader van kansengelijkheid en het onderhouden van de onderwijskwaliteit is ervoor gekozen om ook binnen het sbo de gestandaardiseerde eindtoets verplicht te stellen. Omdat het eerder niet gebruikelijk was om zulke toetsen af te nemen binnen het sbo, hoeven leerlingen binnen het sbo de verplichte eindtoets pas vanaf schooljaar 2019-2020 te maken. In de tussentijd is er gewerkt aan een eindtoets die geschikt is voor alle leerlingen. De beschikbare eindtoets zou nu voldoende moeten aansluiten bij de leerlingen binnen het sbo (Onderwijsinspectie, 2021)

Huidig onderzoek

Onderzoek naar de voorspellende waarde van de CET en het schooladvies is tot op heden nog niet verricht voor leerlingen uit het sbo. Om bij te dragen aan de wetenschappelijke kennis rondom dit onderwerp, zal in het huidige onderzoek worden onderzocht in hoeverre het schooladvies van de leerkracht aansluit bij de onderwijspositie van de leerlingen afkomstig uit het sbo, in de derde klas van het voortgezet onderwijs. Naast dat er wordt onderzocht welke van de twee – het schooladvies of de CET – de hoogste voorspellende waarde heeft, zal tevens worden onderzocht in hoeverre de uitkomsten verschillen voor de diverse adviescategorieën. In het huidige onderzoek staan daarom de volgende onderzoeksvragen centraal:

- **Onderzoeksvraag 1:** Wat is in het sbo de voorspellende waarde van het schooladvies en het advies gebaseerd op de Centrale eindtoets?
- **Onderzoeksvraag 2:** Welke van de twee heeft de hoogste voorspellende waarde?
- **Onderzoeksvraag 3:** In hoeverre verschillen de uitkomsten voor de verschillende adviescategorieën?
- **Onderzoeksvraag 4:** Krijgen leerlingen binnen het speciaal basisonderwijs gemiddeld een lager schooladvies dan leerlingen in het regulier basisonderwijs?

Met betrekking tot de onderzoeksvragen, blijkt uit het thans verrichte onderzoek dat het schooladvies voor de leerlingen uit het regulier basisonderwijs een betere voorspeller van de onderwijspositie lijkt te zijn dan de CET. Hoewel deze kennis mogelijk van invloed zal zijn op de uitkomsten van het huidige onderzoek, spelen er in het sbo mogelijk andere factoren mee, zoals de aanwezigheid van leer-, gedrags-, en ontwikkelingsproblematiek en de extra ondersteuningsbehoeften die hieruit voorkomen. De verwachting is dat deze factoren mogelijk

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

van significante invloed zullen zijn op de resultaten. Op basis van de literatuur kunnen daarom de volgende hypothesen worden geformuleerd:

Hypothese 1: Leerlingen in het sbo krijgen gemiddeld een lager advies dan leerlingen in het regulier basisonderwijs. Leraren hebben over het algemeen minder hoge verwachtingen van leerlingen met speciale ondersteuningsbehoeften ten opzichte van leerlingen die dat niet hebben (Silva et al. 2004).

Hypothese 2: Leraren kunnen beter dan een gestandaardiseerde eindtoets voorspellen wat de onderwijspositie is van een leerling na drie jaar. De niveaus binnen het vmbo worden beter voorspeld dan die van havo of hoger. Dit heeft mogelijk te maken met het zogenaamde 'frogpond-effect', wat inhoudt dat leerlingen die hoog scoren in een laag presterende klas, vaker een te hoog advies krijgen (Driessen et al. 2012).

Methode

Participanten

In het huidige onderzoek werden gegevens van in totaal 18.314 leerling uit het speciaal basisonderwijs geïnccludeerd en waren over drie cohorten van 6000 – 6500 leerlingen verdeeld. In Tabel 1 is te zien dat alle deelnemers in de schooljaren 2015 – 2016 (Cohort 1), 2016 – 2017 (Cohort 2) en 2017 – 2018 (Cohort 3) in groep 8 van het sbo zaten en in, respectievelijk, 2018 – 2019, 2019 – 2020 en 2020 – 2021 in de derde klas van het van het voortgezet onderwijs zaten.

Tabel 1

Populatiegegevens; aantal CET afnames en schooladviezen.

Cohort	Groep 8	Jaar 3 vo	Centrale eindtoets	Schooladvies
1	2015-2016	2018-2019	366	6522
2	2016-2017	2019-2020	260	6007
3	2017-2018	2020-2021	340	5785

Onderzoeksdesign

In het huidige onderzoek werden drie cohorten gedurende meerdere jaren gevolgd, waarbij er op twee momenten data werd verzameld. Het onderzoek is daarom te typeren als longitudinaal onderzoek.

Procedure

De gegevens zijn afkomstig van Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). DUO is een overheidsinstantie en verzamelt van alle studenten in Nederland een aantal onderwijsgegevens. De scholen melden zelf bij DUO alle adviezen die zij aan leerlingen in groep 8 hebben gegeven, in welke klas leerlingen ieder schooljaar zitten en de eindtoetscores die leerlingen in groep 8 hebben gekregen. Vanaf het schooljaar 2014 – 2015 verzamelt de DUO ook data met betrekking tot het gegeven eindadvies aan leerlingen binnen het speciaal basisonderwijs.

Variabelen

In het huidige onderzoek werd een drietal variabelen onderscheiden: het schooladvies, het toetsadvies en de onderwijspositie van de leerling in het derde leerjaar binnen het voortgezet onderwijs.

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

Het **schooladvies** is een categorische variabele. De categorieën bestaan uit het praktijkonderwijs, het praktijkonderwijs en vmbo-bb, vmbo-bb, vmbo-bb/kb, vmbo-kb, vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl, vmbo-gtl/havo, havo, havo/vwo en vwo (Rijksoverheid, 2021).

Het **toetsadvies** is een categorische variabele. De categorieën bestaan uit vmbo-basis, vmbo-basis en kader, vmbo-kader, vmbo-gtl, vmbo-gtl/havo, havo, havo/vwo en vwo (Rijksoverheid, 2021). De ruwe scores die de leerlingen haalden op de Centrale-eindtoets werden omgezet in gestandaardiseerde toetsscores, met een minimum van 500 punten en een maximum van 550 punten. Deze gestandaardiseerde score is vertaald naar een toetsadvies. In Tabel 2 en 3 is te zien wat de intervallen zijn van de standaardscores en welk advies hierbij aansluit. Wanneer er door een deelnemer een score van 540 behaald werd op centrale eindtoets, is dit overeenkomstig met het gecombineerde advies havo/vwo. Op vergelijkbare wijze kwam een score van 539 overeen met een enkelvoudig havoadvies.

De **onderwijspositie van de leerling in jaar 3 van het voortgezet onderwijs** is de afhankelijke variabele. Dit is een categorische variabele, welke bestaat uit vmbo-bb, vmbo-kb, vmbo-gtl, havo en vwo. In jaar 3 is er namelijk geen sprake meer van gecombineerde niveaus.

Tabel 2

Per brugklatype het interval dat het uitgangspunt is voor de interpretatie van de behaalde standaardscores op de Centrale Eindtoets - omzetting voor schooljaren 2015-2016, 2016-2017 en 2017 - 2018

Interval schaalscore	Brugklatype	
	2015-2016 en 2016-2017	2017-2018
501 – 518	vmbo-bb	vmbo-bb
519 – 525	vmbo-bb/kb	vmbo-bb/kb
526 – 528	vmbo-kb	vmbo-kb
529 – 532	vmbo-gtl	vmbo-kb/gtl
533 – 536	vmbo-gtl/havo	vmbo-gtl/havo
537 – 539	havo	havo
540 – 544	havo / vwo	havo / vwo
545 – 550	vwo	vwo

Analyse

Voor dit onderzoek zijn er drie cohorten onderzocht. Per cohort is bekeken welke leerlingen zijn uitgevallen of blijven zitten. Deze zijn uit de data-analyse gehaald. De beschikbare data is in een Excel-bestand verwerkt in de vorm van kruistabellen. Om de eerste hypothese te onderzoeken werd er aan de hand van de data bekeken welke adviezen er zijn

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

gegeven in het regulier basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs. Om te bekijken of de leerlingen in het sbo gemiddeld genomen een lager advies krijgen is per groep bekeken wat de verdeling is van de adviezen.

Om de tweede hypothese te kunnen onderzoeken is berekend hoe groot de proportie overeenstemming is tussen het definitieve schooladvies, de gestandaardiseerde eindtoetsscore en de onderwijspositie van de leerling in jaar 3 van het voortgezet onderwijs

Doordat het advies enkelvoudig kan zijn (bv. havo) of meervoudig (bv. havo/vwo), is ervoor gekozen om bij de meervoudige adviezen de proportie overeenstemming te berekenen als deze overeen komt met één van beide adviezen. Dit houdt in dat wanneer het advies havo/vwo is en de leerling in jaar 3 op havoniveau werkt, het advies overeenstemt met de onderwijspositie en de onderwijspositie dus goed voorspeld is.

Bij de analyse is er uitgegaan van het definitieve schooladvies. Bij het definitieve schooladvies is mogelijk ook nog de score op de CET of een andere eindtoets meegenomen in de overweging. Los van het schooladvies is er ook geanalyseerd wat de overeenstemming is tussen de score op de CET en de onderwijspositie van een leerling na 3 jaar.

Voor het berekenen van proportie overeenstemming tussen het aanvankelijke schooladvies en de daadwerkelijke onderwijspositie in jaar 3, is uitgegaan van .60 als kritieke waarde. Een waarde van .60 of lager geeft aan dat er sprake is van een matig- tot slechte overeenstemming. Een gevonden proportie van .70 - .80 geeft aan dat er sprake is van een acceptabele overeenstemming. Proporties hoger dan .80 geven aan dat er sprake is van een (relatief) sterke overeenstemming, waardoor deze resultaten worden gezien als een goede voorspeller voor het onderwijsniveau van de leerling in jaar 3 (Dijks et al. 2020).

Bij het vergelijken van voorspellende waarden is er gekozen om een kritieke waarde te hanteren van .05. Een verschil tussen .05 en .10 wordt gezien als een gemiddeld verschil en verschillen van .10 of hoger zijn groot. De groep die onderzocht is bestaat uit de vrijwel de gehele sbo-populatie (met uitzondering van de leerlingen die zijn blijven zitten of uitgevallen). Om deze reden is ervoor gekozen geen significantie onderzoek uit te voeren.

Resultaten

Afgegeven adviezen

Voor de interpretatie van de resultaten is het van belang om eerst de aantallen leerlingen die een schooladvies en een CET-advies hebben gekregen te analyseren. In Tabel 3 zijn de aantallen leerlingen te zien die een zeker advies hebben gekregen. Wat opvalt aan Tabel 3 is dat de aantallen leerlingen per adviescategorie zeer ongelijk verdeeld zijn. Binnen het sbo komen de schooladviezen praktijkonderwijs en vmbo-b veel vaker voor dan de andere adviezen. Binnen het regulier basisonderwijs is deze verdeling anders en lijken de adviezen voor de verschillende niveaus meer gelijkmatig verdeeld (Dijks et al., 2020). Verderop in dit document zal er een vergelijking gemaakt worden tussen het sbo en het regulier basisonderwijs.

In Tabel 3 is te zien dat er een schooladvies is gegeven aan ongeveer 6000 leerlingen binnen uit het speciaal basisonderwijs. Voor de CET geldt dat er een advies is afgegeven aan gemiddeld 260 leerlingen per cohort. Van de adviescategorieën bestaan er 12 uit minder dan 10 leerlingen, bijvoorbeeld bij het CET-advies voor havo/vwo en vwo van Cohort 1.

Tabel 3

Aantallen leerlingen die een CET-advies of een schooladvies (SA) hebben gekregen, per cohort

Adviescategorie	Cohort 1		Cohort 2		Cohort 3	
	CET	SA	CET	SA	CET	SA
Totaal	305	6470	220	5962	256	5716
praktijkonderwijs	-	2514	-	2449	-	2405
vmbo-basis	91	1815	63	1501	73	1390
vmbo-bb/kb	48	278	31	227	33	381
vmbo-kader	18	282	11	216	2	234
vmbo-kb/gtl	-	37	-	59	6	76
vmbo-gtl	16	136	9	147	-	140
vmbo-gtl/havo	13	12	9	33	1	19
havo	11	27	1	20	1	20
havo/vwo	8	1	4	5	5	10
vwo	7	12	2	10	1	12

Overeenstemming

In Tabel 4 wordt de proportie overeenstemming tussen het schooladvies en het CET-advies met de onderwijspositie van de leerling in jaar 3 weergegeven. In de bovenste rij wordt onder de noemer 'totaal' aangegeven in welke mate het gegeven advies per cohort op populatieniveau overeenkomt met het onderwijsniveau van de leerling in jaar 3 van het voortgezet onderwijs.

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

De totaalscore in Tabel 4 geeft aan dat er voor alle cohorten samen een gecombineerde proportie overeenstemming van respectievelijk .80 wordt gevonden voor het schooladvies en .52 voor de centrale eindtoets. Dit betekent dat er voor het schooladvies sprake is van een sterke overeenstemming en voor de centrale eindtoets een slechte overeenstemming.

Wanneer de verschillende adviescategorieën met elkaar vergeleken worden valt op dat er voor verschillende categorieën tevens sprake is van een sterke overeenstemming, waarbij het schooladvies fungeert als betere voorspeller ten opzichte van de CET. Dat het schooladvies een betere voorspeller is dan de CET geldt voor de categorieën: praktijkonderwijs (alle cohorten), vmbo-bb/kb (cohort 1, 3) en vmbo kb/gtl (cohort 3). Daarnaast werd een gemiddeld verband gevonden (.60 - .79) voor de adviescategorieën: vmbo-bb (cohort 1, 2, 3), vmbo bb-kb (cohort 3), vmbo-kb (cohort 3), vmbo-gtl/havo (cohort 1, 3), havo/vwo (cohort 3). Er bleek daarnaast sprake te zijn van een zwakke overeenstemming (<.60), maar hogere voorspellende waarde dan de CET voor de categorieën: vmbo-kb (cohort 1, 2), vmbo-gtl (cohort 1) en havo (cohort 1).

Voor een aantal van de adviescategorieën blijkt dat de centrale eindtoets een hogere voorspellende waarde heeft ten opzichte van het schooladvies. Dit is het geval voor de categorieën: vmbo-bb/kb (cohort 2), vmbo-gtl (cohort 2), vmbo-gtl/havo (cohort 2), havo (cohort 2, 3), havo/vwo (cohort 1, 2), vwo (cohort 1, 2, 3).

Voor de categorie vmbo-kb/gtl van cohort 1 en 2 worden tevens voor het schooladvies proporties van >.80 gevonden, maar is het onduidelijk of het schooladvies beter presteert als voorspeller voor de onderwijspositie van de leerling in jaar 3 doordat er voor deze cohorten geen gegevens over de centrale eindtoets beschikbaar waren. In Cohort 3 is deze categorie wel opgenomen in de CET en is er met een proportie overeenstemming van .75 sprake van een acceptabele overeenstemming.

De totaalscore rechts in Tabel 4 geeft een score weer die is berekend over alle cohorten heen, per cohort en per adviescategorie. Hieruit komt naar voren dat het schooladvies de onderwijspositie over het algemeen beter kan voorspellen, maar dat er ook een aantal adviescategorieën zijn waarop de CET het beter doet. Over de gehele linie is het schooladvies de betere voorspeller voor de adviescategorieën vmbo-bb (.69 versus .49), vmbo-bb/kb (.76 versus .61), vmbo-kb (.59 versus .30), vmbo-kb/gtl (.83 versus .75), vmbo-gtl (.62 versus .54) en vmbo-gtl/havo (.76 versus .52). Daarentegen is de CET een betere voorspeller met betrekking tot de adviescategorieën havo (.78 versus .59), havo/vwo (.75 versus .61) en vwo (.85 versus .70). Zowel de CET als het schooladvies hebben het meeste moeite met het voorspellen van het vmbo-kb (respectievelijk .30 en .59).

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

Stabiliteit

Voor de adviesniveaus vmbo-bb (.69 - .70), vmbo-kb (.57 - .62), vmbo-kb/gtl (.83 - .84), havo (.47 - .53) is het schooladvies over de verschillende cohorten heen redelijk stabiel. Voor vmbo-bb/kb (.56 - .89), vmbo-gtl (.55 - .69), havo/vwo (.50 - .77) en vwo (.48 - .77) is de voorspellende waarde van de schooladviezen wisselender. Voor de CET-adviezen geldt op populatieniveau dat de voorspellende waarde over alle cohorten heen instabiel is. Over de gehele linie blijkt wel dat de CET-adviezen een lage proportie overeenstemming hebben (.48 - .59).

Tabel 4

Proportie overeenstemming tussen het schooladvies en het toetsadvies met de onderwijspositie van de leerling in jaar 3

Cohort	Cohort 1		Cohort 2		Cohort 3		Totaal (per cohort en niveau)	
	CET	SA	CET	SA	CET	SA	CET	SA
Totaal (cohort)	.48	.79	.59	.78	.48	.82	.52	.80
praktijkonderwijs	-	.95	-	.96	-	.95		.95
vmbo-bb	.49	.69	.55	.68	.42	.70	.49	.69
vmbo-bb/kb	.46	.84	.66	.56	.70	.89	.61	.76
vmbo-kb	.28	.59	.44	.57	.20	.62	.30	.59
vmbo-kb/gtl	-	.84	-	.83	.75	.83	.75	.83
vmbo-gtl	.44	.55	.64	.62	-	.69	.54	.62
vmbo-gtl/havo	.54	.67	.90	.85	.13	.76	.52	.76
havo	.36	.47	1	.53	1	.53	.78	.59
havo/vwo	.88	.50	.67	.56	.71	.77	.75	.61
vwo	.57	.48	1	.77	1	.60	.85	.70

De afwijking van het school- en toetsadvies en de onderwijspositie in jaar 3

In Tabel 5 is weergegeven in welke mate het gegeven schooladvies afwijkt van de onderwijspositie van de leerlingen in jaar 3. Als leerlingen niet op het advies uitkomen kunnen ze uitkomen onder of boven het gegeven advies. Dat laatste geldt alleen niet voor leerlingen met een havo/vwo of vwo-advies, aangezien er geen hogere niveaus bestaan dan deze niveaus.

Met betrekking tot het gegeven schooladvies geldt voor elke cohort en voor elke adviesgroep dat er leerlingen zijn die zijn uitgekomen op naar een lager niveau dan het gegeven schooladvies. Hierbij valt het in Tabel 5 op dat het aantal leerlingen dat onder het schooladvies uitkomt het kleinst is bij de lagere niveaus, namelijk: vmbo-bb (.08), vmbo-bb/kb (.03 - .06) en vmbo-kb/gtl (.09 - .10). Leerlingen die een enkelvoudig advies van vmbo-kb (.21 - .22), vmbo-

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

gtl (.18 - .29), havo (.25 - .39), vwo (.15 - .24), of een gemengd advies van vmbo-gtl/havo (.1 - .22) en havo/vwo (.23 - .50) hebben een grote tot zeer grote kans om onder het schooladvies uit te komen.

Het kan ook voorkomen dat leerlingen op een niveau boven het gegeven schooladvies uitkomen. Er is gebleken dat ook hier voor elke adviesgroep er leerlingen zijn die in groep 8 een lager schooladvies kregen dan dat ze aan bleken te kunnen. Voor alle groepen geldt dat er leerlingen zijn die in jaar 3 van het voortgezet onderwijs op een hoger niveau werken, met uitzondering van de niveaugroep vmbo-kb/gtl van Cohort 1. Voor de meeste groepen is deze afwijking naar boven redelijk stabiel en klein tot gemiddeld, met als uitzonderingen de niveaus vmbo-bb (.04 - .17), vmbo-kb (.12 - .16) en havo (.05 - .11).

Voor de adviezen die voort zijn gekomen uit de CET zijn de afwijkingen anders verdeeld en lijken deze over alle cohorten heen instabieler te zijn dan de gegeven schooladviezen. Het wisselt sterk per cohort welk advies de grootste afwijkingen heeft, maar doet de adviescategorie vmbo-kb het in het bijzonder slecht. Zo is alleen al bij het eerste cohort te zien dat uiteindelijk 61% van de leerlingen met een vmbo-kb advies op een hoger niveau uit is gekomen.

Tabel 5

Overzicht van de grootte waarin het schooladvies en het toetsadvies gebaseerd op de CET afwijkt van de onderwijspositie van de leerling in jaar 3

	Cohort 1				Cohort 2				Cohort 3			
	CET		SA		CET		SA		CET		SA	
	L	H	L	H	L	H	L	H	L	H	L	H
vmbo-bb	.12	.24	.08	.04	.09	.23	.08	.16	.32	.19	.08	.17
vmbo-bb/kb	.02	.02	.06	.05	.02	.26	.04	.05	.00	.23	.03	.05
vmbo-kb	.00	.61	.21	.16	.12	.36	.21	.15	.00	.60	.22	.12
vmbo-kb/gtl	-	-	.09	.0	-	-	.10	.04	.00	.25	.10	.04
vmbo-gtl	.19	.19	.29	.08	.14	.14	.25	.06	-	-	.18	.06
vmbo-gtl/havo	.15	.15	.22	.06	.00	.00	.10	.03	.13	.38	.12	.04
havo	.27	.09	.25	.11	.00	.00	.29	.11	.00	.00	.39	.05
havo/vwo	.00	-	.50	-	.33	-	.33	-	.14	-	.23	-
vwo	.29	-	.24	-	.00	-	.15	-	.00	-	.15	-

Het verschil tussen de gegeven adviezen tussen het regulier basisonderwijs en sbo

In Tabel 6 wordt aangegeven in welke mate de verschillende niveaus geadviseerd worden binnen het regulier basisonderwijs afgezet tegen die schooladviezen binnen het sbo. Binnen het regulier basisonderwijs is er een enigszins gelijkmatige verdelingen van de enkelvoudige adviezen, waarbij de adviezen vmbo-gl, havo en vwo het meeste voorkomen. De dubbele adviezen worden binnen het regulier basisonderwijs relatief minder vaak gegeven door scholen. Binnen het sbo is er een scheve verdeling te zien met betrekking tot de adviezen,

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

waarbij het grootste deel van de adviezen bestaat uit praktijkonderwijs en vmbo-basis. Er is verder geen duidelijke trend te zien waaruit een voorkeur blijkt voor enkelvoudige of dubbele adviezen.

In deze tabel is te zien dat de grootste groep leerlingen binnen het regulier onderwijs een definitief schooladvies krijgen van vmbo-kb of hoger, waarbij over alle cohorten heen vmbo-gl (.17-.20), havo (.18-.20) en vwo (.20-.21) eruit springen. Het tegenovergestelde geldt voor leerlingen in speciaal basisonderwijs. In het sbo komen de schooladviezen praktijkonderwijs (.41 - .44) en vmbo-bb (.35 - .40) het vaakst voor. Dit houdt in dat leerlingen in het regulier basisonderwijs gemiddeld hogere adviezen krijgen dan leerlingen in het speciaal basisonderwijs. De gegeven adviezen lijken voor zowel het regulier, als het speciaal basisonderwijs over de jaren heen redelijk stabiel.

Tabel 6

De verdeling van het schooladvies voor het regulier basisonderwijs en het sbo, per adviescategorie en per cohort.

	Regulier basisonderwijs			Speciaal basisonderwijs		
	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2015-2016	2016-2017	2017-2018
vso	<.01	<.01	<.01	.01	.01	.01
praktijkonderwijs	.02	.02	.02	.41	.43	.44
vmbo bb	.08	.07	.07	.40	.37	.35
vmbo bb - kb	.03	.03	.04	.05	.07	.07
vmbo kb	.10	.09	.09	.05	.06	.06
vmbo kb - gl	.02	.03	.04	.01	.01	.02
vmbo gl	.20	.18	.17	.04	.04	.03
vmbo tl t/m havo	.06	.08	.09	<.01	.01	<.01
havo	.20	.18	.18	.01	.01	.01
havo t/m vwo	.07	.10	.10	<.01	<.01	<.01
vwo	.20	.21	.21	<.01	<.01	<.01
geen specifiek advies	<.01	<.01	<.01	<.01	<.01	<.01

Conclusie

In het huidige onderzoek is onderzocht of het schooladvies of het advies gebaseerd op de Centrale eindtoets (CET) beter de onderwijspositie van leerlingen afkomstig uit het sbo in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs kan voorspellen. Er werd daarnaast onderzocht of leerlingen in het sbo lagere adviezen krijgen ten opzichte van de leerlingen afkomstig uit het reguliere basisonderwijs.

Met betrekking tot de eerste en tweede onderzoeksvraag, de voorspellende waarde van het schooladvies en het advies dat gebaseerd is op de CET, blijkt dat het schooladvies de onderwijspositie in de derde klas van het voortgezet onderwijs van oud sbo-leerlingen beter lijkt te voorspellen dan de CET. Daarnaast tonen de gevonden proporties van respectievelijk 0.80 voor het schooladvies en 0.52 voor de CET uit dat er sprake is van een sterke voorspellende waarde voor het schooladvies en een lage voorspellende waarde voor de CET. In vergelijking met het eerder verrichte onderzoek van Dijks et al. (2020) is dit resultaat opvallend. In hun onderzoek kwam naar voren een acceptabele voorspellende waarde van het schooladvies (± 0.75) en een gemiddeld verband voor de op het CET gebaseerde advies een gemiddeld verband (± 0.72). In vergelijking met die resultaten lijkt het schooladvies de onderwijspositie voor leerlingen uit het sbo iets beter kan voorspellen. Daartegenover staat dat de CET voor leerlingen uit het sbo minder goed kan voorspellen wat de onderwijspositie van leerlingen in jaar 3 is, ten opzichte van de reguliere leerlingpopulatie.

Bij de derde onderzoeksvraag, de verschillen in voorspellende waarde per adviescategorie, laten de resultaten zien dat het schooladvies niet voor alle verschillende adviescategorieën de hoogste voorspellende waarde had. Ten opzichte van de CET had het schooladvies een hogere voorspellende waarde met betrekking tot de adviescategorieën vmbo-bb, vmbo-bb/kb, vmbo-kb, vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl en vmbo-gtl/havo. Het schooladvies was minder accuraat met betrekking tot de adviescategorie vmbo-kb. Daartegenover staat dat het schooladvies een zeer hoge voorspellende waarde had met betrekking tot het praktijkonderwijs. Het schooladvies had, naast het praktijkonderwijs, ook een hoge voorspellende waarde voor de adviescategorie vmbo-kb/gtl. Beide categorieën maakten bij de bestudeerde cohorten geen onderdeel uit van de CET, waardoor een vergelijking maken hiertussen onmogelijk is. Met betrekking tot de voorspellende waarde van de CET werd gevonden dat de CET een betere voorspeller is met betrekking tot havo, havo/vwo en vwo. Ook de CET lijkt minder nauwkeurig te zijn bij het voorspellen van de adviescategorie vmbo-kb. Aan de hand van de beschikbare gegevens kan voorzichtig worden geconcludeerd dat het schooladvies de betere voorspeller is

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

van de onderwijsposities van de leerlingen in jaar 3 met betrekking tot de lagere categorieën. Voor de hogere categorieën geldt dat de CET de betere voorspeller is.

Bij de beantwoording van de vierde en tevens laatste onderzoeksvraag is er een vergelijking gemaakt tussen de proportie overeenstemming tussen het schooladvies en de onderwijspositie van de leerlingen in jaar 3 binnen het regulier basisonderwijs en het sbo. Uit de resultaten bleek dat leerlingen in het regulier basisonderwijs gemiddeld hogere adviezen krijgen dan leerlingen in het sbo. De gegeven schooladviezen lijken voor zowel het reguliere basisonderwijs, als het sbo over de jaren heen redelijk stabiel. De schooladviezen binnen het sbo verschillen sterk met die binnen het regulier onderwijs. De grootste groep leerlingen binnen het sbo krijgen het schooladvies praktijkonderwijs en vmbo-bb. Adviezen vanaf het dubbele vmbo-tl/havoadvies en hoger wordt aan minder dan 1 procent van de gehele populatie gegeven. Een tegenovergesteld beeld kan gevonden worden binnen het regulier onderwijs, waar de grootste groep leerlingen juist een advies krijgt van vmbo-kb of hoger. Hierbij komen het vmbo-gtl, havo- en vwo-advies het meeste voor.

Discussie

Uit het huidig onderzoek blijkt dat het schooladvies over alle cohorten heen de betere voorspeller is van de onderwijspositie van leerlingen in jaar 3 van het voortgezet onderwijs. Een eerste mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat leraren de capaciteiten van de leerlingen beter kunnen inschatten, doordat zij meer weten over de achtergrond, ondersteuningsbehoeften en schoolloopbaan van de leerlingen. Hierdoor hebben leraren mogelijk meer inzicht in wat de leerlingen daadwerkelijk aankunnen (Machts et al. 2016; Lek et al. 2018; Inspectie van het Onderwijs, 2014). Daarnaast kan het zo zijn dat het schooladvies een hoge voorspellende waarde heeft, omdat er sprake is van een ‘pad-afhankelijkheid’ in het voortgezet onderwijs. Dit houdt in dat er binnen het voortgezet onderwijs weinig sprake is van mobiliteit tussen de verschillende niveaus (Dijks et al. 2020). Hierdoor zijn leerlingen in grote mate afhankelijk van het niveau waarop ze geplaatst worden, waarbij het eerste jaar bepalend is voor de gehele schoolloopbaan van de leerlingen (Dijks et al. 2020). Gecombineerd met het gegeven dat het schooladvies leidend is bij de plaatsing binnen het voortgezet onderwijs, is het hierdoor te verwachten dat het schooladvies een hogere voorspellende waarde heeft dan de CET. Tot slot is het belangrijk om te benoemen dat hoewel het schooladvies over het algemeen de betere voorspeller lijkt, het schooladvies niet los kan worden gezien van het CET-advies. Bij de leerlingen waarbij er wel een CET is afgenomen, kunnen deze resultaten zijn meegenomen in het definitieve schooladvies.

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

Een andere opvallende bevinding is dat er is gebleken dat het schooladvies op populatieniveau een zeer hoge proportie overeenstemming had met betrekking tot de onderwijspositie van leerlingen in jaar 3 van het praktijkonderwijs. Dit houdt in dat de school zeer goed kan voorspellen of het advies praktijkonderwijs passend is bij het niveau van de leerling. Voor de bestudeerde cohorten omvat de CET het advies 'praktijkonderwijs' niet. Dit zou mogelijk deels kunnen verklaren waarom de voorspellende waarde van de CET zoveel onder dat van het schooladvies ligt. Tegenwoordig is het praktijkonderwijs wel opgenomen bij de CET. De laagste CET-adviescategorie is op dit moment het dubbele advies praktijkonderwijs/vmbo-bb (Centrale Eindtoets PO, 2022).

Bij de hoge proportie overeenstemming tussen het schooladvies en praktijkonderwijs is het belangrijk om op te merken dat het praktijkonderwijs een bijzondere toelatingsprocedure kent. De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat hoewel het lijkt alsof het schooladvies het praktijkonderwijs bijzonder goed kan voorspellen, leerlingen allereerst aan een aantal voorwaarden voldoen om toegelaten te mogen worden, waarbij er ook nog sprake is van inmenging van het samenwerkingsverband en de praktijkschool (Rijksoverheid, 2022).

De CET bleek met betrekking tot de lagere niveaus een lagere voorspellende waarde te hebben dan het schooladvies. Aan de andere kant geldt voor de CET dat deze voor de adviescategorieën havo, havo/vwo en vwo juist een over de alle cohorten heen een hogere voorspellende waarde had dan het schooladvies. Echter, behoeft deze conclusie met betrekking tot de CET enige nuancering.

Uit de bevindingen rondom de voorspellende waarde van de CET blijkt namelijk een mogelijke beperking van dit onderzoek. Deze beperking heeft betrekking op de kleine groep leerlingen waarbij de CET is afgenomen. Bij de onderzochte cohorten kregen vrijwel alle leerlingen binnen het sbo een schooladvies, maar de CET is daarentegen maar bij een relatief kleine groep afgenomen. Zo is de CET slechts afgenomen bij gemiddeld 250 leerlingen per cohort ten opzichte van een gemiddelde van 6000 leerlingen die een schooladvies hebben gekregen. Om, ondanks de kleine groepen, een goed beeld te krijgen van de voorspellende waarde van de CET, en bij de hogere adviescategorieën in het algemeen, is er in dit onderzoek gekeken naar de stabiliteit van de voorspellende waarde per adviescategorie over de cohorten heen. Wanneer dit voor alle cohorten heel stabiel was geweest, dan had er sprake kunnen zijn van bewijs voor een stabiele en acceptabele tot goede voorspellende waarde voor de CET. Met name met betrekking tot de hogere adviescategorieën. Echter, de resultaten van de CET zijn zeer wisselend per cohort en zijn daarmee, in andere woorden, instabiel. Deze instabiliteit zorgt ervoor dat de voorspellende waarde moeilijk te bepalen is. De relatief kleine groep leerlingen

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

waarbij de CET is afgenomen leidt eveneens tot de vraag of een vergelijkbaar resultaat op grotere schaal ook gevonden zou worden. Dit betekent dat er gesproken kan worden voor een beperkte mogelijkheid tot het generaliseren van de onderzoeksresultaten. Het kan er namelijk voor zorgen dat een verandering in de onderwijspositie in jaar 3 bij één of enkele leerlingen er toe kan leiden dat de voorspellende waarde van het CET-advies veel lager of juist hoger uitvalt. De instabiliteit van de CET-scores en de betrekkelijk kleine groep leerlingen waarbij de CET afgenomen is, zorgt ervoor dat men voorzichtig moet zijn met het interpreteren van de resultaten met betrekking tot de CET.

Een oorzaak voor het beperkt aantal leerlingen waarbij de CET is afgenomen zou kunnen zijn dat leraren binnen het sbo weerstand ervaren tegen het gebruik van de CET, omdat deze niet geschikt zou zijn voor hun doelgroep (Roeleveld et al. 2009). Daarnaast wordt binnen het sbo de CET mogelijk niet afgenomen omdat er meer gebruik wordt gemaakt van ‘methodeafhankelijke en diagnostische toetsen om de ontwikkeling van individuele leerlingen te kunnen volgen’, waardoor leraren voorzichtiger lijken met het voorleggen van gestandaardiseerde toetsen aan hun leerlingpopulatie (Roeleveld et al. 2009). Tot slot worden toetsen zoals de CET binnen het sbo vaak niet afgenomen volgens een toetskalender zoals dat wel binnen het reguliere basisonderwijs wordt gedaan, maar wordt het afnemen van de CET afgestemd op de individuele leerling (Roeleveld et al. 2009).

Een opvallende bevinding is dat de gegeven adviezen binnen het sbo voornamelijk uit het advies voor praktijkonderwijs en vmbo-bb bestaan. Uit de resultaten van dit onderzoek komt naar voren dat minder dan 2% van de leerlingen binnen het regulier basisonderwijs het schooladvies voor praktijkonderwijs krijgt. Voor het sbo blijkt echter dat dit percentage over de gehele linie rond de 40% ligt. Ondanks dat dit een opvallend resultaat is, kan het mogelijk worden verklaard door bevindingen uit het onderzoek van Koopman en Ledoux (2018). Hieruit blijkt dat leerlingen die op latere leeftijd instromen op het sbo over het algemeen hogere schooladviezen krijgen. Hoewel de onderzoekers niet nader ingaan op het werkingsmechanisme achter dit fenomeen, is het mogelijk dat het te maken heeft met de mate waarin deze leerlingen mee kunnen komen in een reguliere onderwijssetting en de ondersteuning die ze hierbij nodig hebben. Wanneer een leerling langer mee kan komen in een reguliere onderwijssetting, betekent dit mogelijk dat er voor deze leerlingen sprake is van een minder grote beperking in het functioneren en dus een minder grote ondersteuningsbehoefte. Voor de leerlingen bij wie sprake is van een grote(re) ondersteuningsbehoefte, is vaak op jongere leeftijd al sprake van disfunctioneren, waardoor zij eerder uitstromen naar het sbo. Het resultaat hiervan is dat relatief veel leerlingen die uiteindelijk uitstromen naar het praktijkonderwijs leerlingen zijn uit het sbo,

wat mogelijk samenhangt met het feit dat er weinig adviezen voor praktijkonderwijs worden gegeven binnen het reguliere onderwijs. Al met al zou dit kunnen betekenen dat, doordat leerlingen met grotere cognitieve, dan wel gedragsmatige ondersteuningsbehoeften op tijd worden gesignaleerd en doorverwezen naar het sbo, waardoor er relatief weinig leerlingen in het regulier basisonderwijs overblijven die uiteindelijk een advies voor praktijkonderwijs krijgen.

Eveneens geldt dat leerlingen uit het regulier basisonderwijs vaker succesvol zijn in het behalen van een diploma dan leerlingen uit het sbo (dit geldt ook voor leerlingen in het praktijkonderwijs) (Koopman & Ledoux, 2018). Dit wijst mogelijk op onvoldoende aansluiting tussen het sbo en het reguliere vo, maar kan tevens te maken hebben met het idee dat het regulier basisonderwijs al op tijd kan onderscheiden welke leerlingen het zonder ondersteuning niet gaan redden op school en deze leerlingen op tijd laat doorstromen naar het sbo.

De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat het inderdaad zo is dat leerlingen binnen het regulier basisonderwijs structureel hogere adviezen krijgen, maar dat dit mogelijk verklaard kan worden doordat de ‘zwakkere’ leerlingen al op tijd zijn doorgestroomd naar het sbo.

Tenslotte heeft een mogelijke beperking van dit onderzoek betrekking op de manier waarop de data-analyse is verricht. In dit onderzoek is ervoor gekozen om gebruik te maken van de proportie overeenstemming tussen twee variabelen. In andere woorden, de maat waarmee de data beoordeeld is, is bivariaat en kijkt slechts naar de gevallen waarin de twee variabelen met elkaar overeenstemmen. Het voordeel hiervan is dat deze manier van data vergelijken makkelijk te begrijpen is (Heuvelmans & Sanders, 1993). Een nadeel van deze manier van werken is dat de proportie overeenstemming de gegevens niet op een multivariate manier kan verwerken. In andere woorden: de gegevens van drie of meer variabelen gezamenlijk kan analyseren. Waardoor de invloed van mogelijke andere variabelen op de voorspellende waarde niet meegenomen konden worden.

Aanbevelingen

Vooralsnog doet het schooladvies het beter als het gaat om de lagere niveaus. Gezien het feit dat het grootste deel van de doelgroep ook naar de lagere niveaus uitstromen is het schooladvies voor het sbo de betere voorspeller. Wanneer het gaat om de hogere niveaus is het aan te raden om de resultaten op de CET in acht te nemen. Daarnaast is het aan te raden om bij de leerlingen waarbij er sprake is van twijfel met betrekking tot het niveau van aankunnen (met betrekking tot de hogere niveaus) ook de CET af te nemen. Er is sinds 2020 sprake van een

aangepaste CET die meer geschikt is voor leerlingen binnen het sbo (Kuhlemeier et al. 2020). Het is voor vervolgonderzoek interessant om te onderzoeken hoe de aangepaste variant van de CET het doet in vergelijking met het schooladvies en of de CET dan nog steeds de betere voorspeller is wanneer het gaat om de hogere adviescategorieën.

Tegenwoordig is het zo dat er steeds meer gebruik gemaakt wordt van gestandaardiseerde toetsen binnen het sbo. Dit komt bijvoorbeeld doordat er sinds kort toetsen op de markt zijn die zijn toegespitst op de doelgroep van het sbo. Daarnaast wordt er, ook binnen het sbo, gebruik gemaakt van verschillende soorten eindtoetsen. In het huidige onderzoek is ervoor gekozen om alleen gebruik te maken van de CET. De andere toetsen zijn in het huidige onderzoek niet meegenomen. Voor vervolgonderzoek kan het waardevol zijn of vergelijkbare resultaten worden gevonden wanneer data wordt verzameld van een grotere leerlingpopulatie. Binnen het regulier basisonderwijs wordt er steeds vaker voor gekozen om gebruik te maken van andere eindtoetsen dan de CET (Dijks et al. 2020). Om deze reden is het voor toekomstig onderzoek mogelijk interessant om te onderzoeken in hoeverre de voorspellende waarde van deze toetsen overeenkomt met de onderwijspositie van de leerlingen in jaar 3.

In het sbo kwamen voornamelijk bij de adviescategorie vmbo-bb de leerlingen boven het adviesniveau uit. Waardoor het lijkt dat leerlingen op dit niveau relatief vaak worden onderschat. Daarnaast kwamen de leerlingen met het schooladvies vmbo-kb juist vaker onder het schooladviesniveau uit. Dit komt overeen met het idee dat leraren de leerlingen binnen het sbo aan de ene kant enigszins onderschatten, omdat ze speciale ondersteuningsbehoeften hebben (Silva et al. 2004), maar dat ze aan de andere kant de leerlingen die relatief goed lijken te presteren vaker overschatten (Driessen et al. 2012). Het is belangrijk om te onderzoeken hoe de schooladviezen van deze groep leerlingen tot stand komen om dergelijke inschattingsfouten in de toekomst te verminderen.

Bij dit onderzoek zijn de leerlingen die zijn blijven zitten of die zijn uitgevallen in jaar 1 en 2 uit de dataset gehaald. Gezien het idee dat leerlingen uit het sbo minder vaak succesvol zijn in het behalen van een diploma dan hun klasgenoten uit het regulier basisonderwijs (Koopman & Ledoux, 2018) en het toch wel regelmatig voorkomt dat leerlingen blijven zitten (Dijks et al. 2020) had dit mogelijk kunnen leiden tot andere resultaten. Het is voor toekomstig onderzoek mogelijk interessant om deze data wel te includeren in het onderzoek.

Tot slot is er in het huidige onderzoek niet gekeken naar de sociaaleconomische status (SES) van de ouders of verzorgers van de leerlingen. Dit is in veel onderzoek wel een

belangrijke voorspeller met betrekking tot behaalde successen van leerlingen binnen het onderwijs (e.g. Dijks et al. 2020, Luyten, 2004). Zo zou de SES invloed hebben op prestaties van leerlingen en komt het vaker voor dat leerlingen met een lage SES vaker onderwijs volgen op een lager niveau dan dat zij in theorie aan zouden moeten kunnen (Dijks et al. 2020). Het meenemen van de SES van een leerling in toekomstig onderzoek zou waardevolle aanvullende informatie kunnen opleveren.

Referenties

- CBS (z.d.). De brugklas. Geraadpleegd op 28 november 2021, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/brugklas>
- Centrale Eindtoets PO (z.d.). Geraadpleegd op 24 mei 2022, van <https://www.centraleeindtoetspo.nl/informatie-centrale-eindtoets/hoe-ziet-de-centrale-eindtoets-eruit/uitzonderingen#:~:text=Advies%20praktijkonderwijs&text=Sinds%20het%20schooljaar%202017%2D2018,te%20nemen%20in%20een%20eindtoets.>
- CITO (z.d.). Over CITO – de historie en ontwikkeling. Geraadpleegd op 28 november 2021, van <https://www.cito.nl/over-cito/historie-en-ontwikkeling>
- CITO (2017). Toetsen op school. Geraadpleegd op 28 november 2021, van https://www.cito.nl/-/media/files/kennis-en-innovatie-onderzoek/toetsen-op-school/cito_toetsen_op_school_po.pdf?la=nl-nl
- Dijks, M. A., Warrens, M. J., Fleur, E., Korpershoek, H., Wichgers, I. J. M., & Bosker, R. J. (2020). The predictive power of track recommendations in Dutch secondary education. *Pedagogische studien*, 97(4), 263-280.
- Driessen, G., Elshof, D., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2015). Cohortonderzoek COOL5-18 Technisch rapport basisonderwijs, derde meting 2013/14.
- Driessen, G. (2006). Het advies voortgezet onderwijs: Is de overadvisering over? *Mens & Maatschappij*, 81(1), 5-23
- Driessen, Geert & Cuppen, Joris. (2012). Ieder het juiste advies voortgezet onderwijs? *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 51, 55-69.
- Dronkers, J., Elffers, L., Karsten, S., van der Velden, R., & van der Werfhorst, H. (2016). Groeiende ongelijkheid vraagt om ingrijpen. *Socialisme en Democratie*, 73(2), 48-53. <http://www.wbs.nl/opinie/all/groeiende-ongelijkheid-vraagt-ingrijpen>
- Feron, E., Schils, T. & Ter Weel, B. (2015). *Does the Teacher Beat the Test? The Additional Value of Teacher Assessment in Predicting Student Ability*. CPB Discussion Paper, 300.
- Gallagher, C. J. (2003). Reconciling a tradition of testing with a new learning paradigm. *Educational Psychology Review*, 15(1), 83-99.
- Heuvelmans, A. P. J. M., & Sanders, P. F. (1993). Beoordelaarsovereenstemming. In Eggen, T. J. H. M., & Sanders, P.F. (Reds.), *Psychometrie in de praktijk*, (pp. 443-473). CITO.
- Jansen, D. (2021). *Shadow education in the Netherlands: The position of shadow education in the educational landscape and students' school careers*.

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

- Koopman, P.N.J. & Ledoux, G. (2018). *Kenmerken van leerlingen in het speciaal basisonderwijs tussen 2008 en 2018*. Evaluatie Passend Onderwijs, nr. 45. Amsterdam, Kohnstamm Instituut.
- Kuhlemeier, H., Lansink, N., Matijssen, S. (2020). *Leren leren. Sbo en so (voormalig) cluster 4. Wetenschappelijke verantwoording*. Arnhem, Cito.
- Lek, K. (2020). Teacher knows best? On the (dis)advantages of teacher judgments and test results, and how to optimally combine them. Utrecht University Repository. <https://doi.org/10.33540/96>
- Lek, K., & Van De Schoot, R. (2018). Development and evaluation of a digital expert elicitation method aimed at fostering elementary school teachers' diagnostic competence. *Frontiers in Education*, 3. <https://doi.org/10.3389/feduc.2018.00082>
- Luyten, H. (2004). Succes in het voortgezet onderwijs: Capaciteiten, inzet of achtergrond? *Pedagogische studiën*, 81, 151-166.
- Onderwijsinspectie (z.d.). Onderwijsresultaten in het primair onderwijs. Geraadpleegd op 28 november 2021, van https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijsresultaten-primair-onderwijs?utm_source=e-mailnieuwsbrief&utm_medium=email&utm_campaign=Onderwijsinspectie+%e2%80%93+Speciaal+onderwijs
- Onderwijsraad (2010). *De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2016). *De volle breedte van onderwijskwaliteit. Van smal beoordelen naar breed verantwoorden*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2019). *Doorgesloten differentiatie in het onderwijsstelsel*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Overheid (2021). Wet op het voortgezet onderwijs. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0002399/2022-05-01>
- PPO Regio Leiden (z.d.). Wat is het speciaal basisonderwijs (sbo)? Geraadpleegd op 28 november 2021, van <https://www.pparegioleiden.nl/kenniscentrum/wat-is-het-speciaal-basisonderwijs-sbo/>
- Machts, N., Kaiser, J., Schmidt, F. T. C., and Möller, J. (2016). Accuracy of teachers' judgments of students' cognitive abilities: a meta-analysis. *Edu. Res. Rev.* 19, 85–103. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2016.06.003>

DE VOORSPELLENDE WAARDE VAN HET SCHOOLADVIES EN CET IN HET SBO

- Rijksoverheid (z.d.). Verplichte eindtoets basisonderwijs. Geraadpleegd op 29 november 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-eindtoets-basisschool/verplichte-eindtoets-basisonderwijs>
- Rijksoverheid (z.d.). Schooladvies en eindtoets. Geraadpleegd op 29 november 2021, van: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-eindtoets-basisschool/vraag-en-antwoord/adviezen-in-groep-8-29-11-2021>
- Roeleveld, J., Ledoux, G., Oud, W. & Peetsma, T. (2009). *Volgen van zorgleerlingen binnen het speciaal onderwijs en het speciaal basisonderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut, UvA
- Sectorraad Praktijkonderwijs (z.d.). Over pro. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://www.praktijkonderwijs.nl/over-pro>
- Silva J. C., & Morgado J. (2004). Support teachers' beliefs about the academic achievement of students with special educational needs. *British Journal of Special Education*, 31(4), 207-214. <https://doi.org/10.1111/j.0952-3383.2004.00356.x>
- Smeets, E. (2007). *Speciaal of apart. Onderzoek naar de omvang van het speciaal onderwijs in Nederland en andere Europese landen*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E.F.L., & Rispen, J. (2008). Op zoek naar passend onderwijs. Overzichtsstudie van de samenhang tussen regulier en speciaal (basis)onderwijs.
- SLO (2021, 18 augustus). Op welke wijze kunnen leerlingen doorstromen? Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://www.slo.nl/sectoren/praktijkonderwijs/beroepsgericht/achtergrond/welke-wijze/>
- Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden (2014, 16 januari). Wet van 11 december 2013. Geraadpleegd op 27 november 2021, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2014-13.html>
- Timmermans, A., Kuyper, H., & van der Werf, G. (2013). *Schooladviezen en onderwijsloopbanen: Voorkomen, risicofactoren en gevolgen van onder- en overadvisering*. GION/RUG Onderwijskunde.
- Veen van der, I., Smeets, E., & Derriks, M. (2010). Children with special educational needs in the Netherlands: number, characteristics and school career. *Educational Research*, 52(1), 15-43.
- Van Aarsen, E. (2013). *Voorspellende waarde van LOVS toetsen voor schoolsucces*. Utrecht: Oberon.

- Van Rooijen, M., Korpershoek, H., Vugteveen, J. & Opdenakker M.-C. (2017). De overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs en de verdere schoolloopbaan. *Pedagogische Studiën*, 94, 110-134.
- Visser, J. (2008). *Rapportage oriëntatiefase LOVS Speciaal (basis)onderwijs*. Arnhem: Cito
- Warrens, M. J., Dijks, M., Fleur, E. & Korpershoek, H. (2019, 17 juni). Schooladvies: de leerkracht weet het beter. Geraadpleegd 29 november 2019, van Didactief | Schooladvies: de leerkracht weet het beter (didactiefonline.nl)
- Warrens, M. J., de Raadt, A., Vugteveen, J., van Rijn, N., Korpershoek, H., Guldmond, H., Timmermans, A. C., & Opdenakker, M-C. (2016). Overgangen en aansluitingen in het onderwijs: Deelrapportage 4: draaien aan de knoppen. Een simulatiestudie naar de effecten van enkele beleidsparameters op de aansluiting po-vo. GION onderwijs/onderzoek.